

8. DSTU 3966–2009. *Zasady i pravyla rozroblennia standartiv na terminy ta vyznachennia poniat* [Chyynnyi vid 30.10.2009] (2009). Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy (in Ukr.).
9. Kysliuk, L. (2018). *Slovotvirna nominatsiia v suchasni ukrainskii movi: systema-uzus-idiolekt* [Synopsis of doctoral thesis]. Kyiv: Institute of the Ukrainian Language (in Ukr.).
10. Kunch, Z., Holubinka, N. (2004). Pasyvni diieslivni konstruksii v ukrainskomu naukovomu movlenni. *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnikha». Seriia «Problemy ukrainskoi terminolohii»*, 503, 24–26 (in Ukr.).
11. Lytvynska, S., Kharchenko, S. (2011). Movni osoblyvosti terminolohichnykh standartiv. *Terminolohiia dokumentoznavstva ta sumizhnykh haluzei znan : zb. nauk. pr.*, Issue 5, 44–49 (in Ukr.).
12. Meizerska, I. (2010). Do pytannia pro normatyvne vzhivannia skladenykh pryimennykiv u suchasni ukrainskii movi. *Kultura slova*, Issue 73, 134–137 (in Ukr.).
13. Rytsar, B. & Mykulchyk, R. (2007). Typovi pomylky u proiektakh terminolohichnykh standartiv. *Standartyzatsiia. Sertyfikatsiia. Yakist*, 4, 27–32 (in Ukr.).
14. Rytsar, B. & Mykulchyk, R. (2006). Osnovni pomylky rozrobnykiv terminolohichnykh standartiv (na prykladi proiektiv DSTU). *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnikha»: Seriia «Problemy ukrainskoi terminolohii»*, 559, 121–126 (in Ukr.).
15. Selihei, P. (2013). Typy bahatoslivia v naukovykh tekstakh. *Ukrainska mova*, 4, 22–44 (in Ukr.).
16. Symonenko, L. & Khoynatskyi, M. (2000). Movni problemy derzhavnykh standartiv na terminy ta vyznachennia. *Visnyk Knyzhkovoii palaty*, 1, 16–18 (in Ukr.).
17. Tur, O.M. (2016). Movni pomylky v DSTU 8302:2015 «Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliohrafichni posylannia: zahalni polozhennia ta pravyla skladannia». *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 4, 51–55 (in Ukr.).
18. Farion, I. (2003). Slovtvorni normy v konteksti natsionalno-kulturnykh oriantatsii. *Volyn–Zhytomyrshchyna*, 10, 250–267 (in Ukr.).

УДК 81.161.2'373:32

Н.Я. ЛУЖЕЦЬКА
м. Дрогобич, Україна

ПРАГМАТИЧНИЙ ОРЕОЛ ТЕРМІНА-ПОЛІТОНІМА МОВА В НАЦІОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ ІВАНА ФРАНКА

*У статті простежено еволюцію концепту **мова** крізь призму внутрішньої біографії мислителя. Шляхом когнітивно-дискурсного аналізу визначено прагматичний ореол терміна-політоніма **мова**, його перетворення у концепт як умістище світоглядних, ціннісних смислів. Тому акцентовано увагу на аксіологічному вимірі мови у Франковому націософському дискурсі.*

Ключові слова: Іван Франко, термін-політонім, прагматичний ореол, метафоричний сценарій, концепт **мова**, націософський дискурс.

Постановка проблеми та аналіз досліджень. Мірилом не тільки культурного, а й політичного самоутвердження виступає національна мова. Невипадково національних будителів називають «лінгвістичними революціонерами», «філологічними паляями», «лінгвістичними націоналістами» (Радевич-Винницький, 2013: 184, 191). Природно, концепти «народ», «нація» органічно поєднані із

концептом «мова». Їх злитість зумовнена тими функціями, які в оцінці Франка виконує мова. Ідеться передусім про консолідаційну й відновлювально-націєтворчу функції. В умовах майже постійної територіальної, а отже, – і політичної розділеності, коли «Полуднева Русь (...або Русь-Україна) з давніх-давен, ще від часів князя Данила, перестала бути одноцільним організмом політичним, входила і входить у склад різних держав» (Франко, 1981, т. 29: 40), згадані функції набувають особливої значущості. Оцінюючи історичну роль М. Шашкевича, Я. Головацького, І. Вагилевича, М. Устияновича та ін., «котрих справедливо вважаємо творцями галицько-руського відродження» (Там само : 43), І. Франко зазначав: «В думках їх, а особливо у М. Шашкевича, росли й ясніли далеко ширші замисли: витворити одноцільну полудневоруську мову і літературу і при їх помочі *воскресити* (підкреслення наше – *Н. Л.*) цілу полудневоруську націю до нового життя духового і громадського» (Там само: 43).

Мета цієї статті – окреслити смислову реалізацію терміна-політоніма *мова*, його концептогенність у Франковому комунікативно-прагматичному полі.

Виклад основного матеріалу. Якщо звести всю сукупність метафоричних висловів, що формуються в прагматичному ореолі значень політоніма *мова*, у єдине концептуальне ціле, то виразно проступить цілий спектр метафоричних сценаріїв. Типологічно вони розмежовуються на два різновиди: антропоморфні й неантропоморфні. У націософському дискурсі Франка значущість мови в аксіології українців осмислюється передусім в антропоцентричних, а точніше, – в етноцентричних та антропоморфних категоріях, бо загострюється увага на «зв'язку людської *психіки* з тими нібито конвенціональними, а проте так дивно органічними системами звуків, що називаємо *рідною мовою*» [підкреслення І. Франка. – *Н. Л.*]. «Здається, що таке рідна мова? – запитує Франко. – Чим вона ліпша для мене від усякої іншої і що вадить мені при нагоді замінити її на всяку іншу? Практик, утилітарист, не задумуючись ані хвилини, скаже: пусте питання! Мова – спосіб комунікації людей *людей з людьми*, і, маючи до вибору, я беру ту, яка дає мені можливість комунікуватися з більшим числом людей. А тим часом якась таємна *сила в людській природі каже*: “Pardon, ти не маєш до вибору; в якій мові вродився і виховався, тої без *окалічення своєї душі* не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим *свою шкірою*”» (Франко, 2001: 265). Прагнучи пізнати тайники людської душі, І. Франко занурюється в нурти людської психіки, простежує зв'язок між внутрішнім мовленням і думкою, еством людини, між мовою як витвором народної мовної свідомості і психофізіологічною організацією індивіда. Саме ці положення, які методологічно суголосні з ідеями В. фон Гумбольдта, Г. Штейнталя, О. Потєбні, стали засадничими для утвердження психологічного напрямку в українському мовознавстві. Випереджуючи наукові прозріння К.-Г. Юнга про «колективне несвідоме», Франко-когнітивіст загострює увагу на не завжди усвідомлюваних, потаємних особливостях людської психіки, «на якійсь таємній силі в людській природі», що «каже» в людині голосом людського сумління і є цензором та водночас режисером її поведінки. Сугестія цієї «таємної сили» посилюється модальними імперативами та егоцентричним займенником *ти*, що апелює до культурно-генетичної пам'яті: «*в якій мові вродився і виховався*». У структурі Я-концепції «таємна сила» співвідноситься з ідеальним «я», відкриваючи перед внутрішнім зором суб'єкта уявлення про те, яким він повинен стати, орієнтуючись на морально-етичні норми.

Такі виміри мовної самоідентифікації, усвідомлення «себе» органічні у Франковій парадигмі «цілого чоловіка». Згідно з аналітичною психологією К.-Г. Юнга, кожний індивід є носієм *колективного несвідомого* через належність до людського роду і культури, і саме цей пласт несвідомого постає тим глибинним, потаємним, яке визначає особливості поведінки, мислення і почування (Степанов, 2006: 226). Це колективне несвідоме нагадує про себе постійно, за висловом Франка, «відповідно до внутрішнього зрівноваженого “я”» (Франко, 1982: 200).

Звернення І. Франка до «глибокої психологічної проблеми – зв'язку людської психіки з <...> рідною мовою» – має націософське підґрунтя. Воно слугувало своєрідним світоглядним орієнтиром у мовній свідомості українців, у перспективі убезпечувало їх від «нешасної манії – міняти свою рідну мову на чужу» (Франко, 2001: 266). Мислитель проникливо розкриває згубні, руйнівні наслідки цього явища як для окремої людини, так і для української культури загалом. У колі його соціально-психологічних, філософсько-світоглядних та етнокультурних спостережень – «духова діяльність» Миколи Гоголя, «відчуження геніального українця від рідної мови та його болюча внутрішня трагедія», а також – «трагедія нашого галицького москвофільства» (Франко, 2001: 266). Першопричину виникнення цих фатальних явищ І. Франко вбачає передусім у ментальній площині, оперуючи «діагностичним» психотерапевтичним словосполученням *внутрішнє роздвоєння*. «Отсе внутрішнє роздвоєння [курсив наш – Н. Л.] було також, можна сказати, трагедією нашого галицького москвофільства» (Там само: 266).

Зауважимо, що психологічні зрізи «вершин» і «низин» людської свідомості часто мали особистісно-психологічне походження, були наповнені індивідуальним досвідом. У статті «Двоязычність і дволичність», що концептуально побудована на причинах і наслідках «внутрішнього роздвоєння», автор на підсвідомому рівні немовби сам проливає світло на себе «вчорашнього», на власні ідейні пошуки, їхню еволюцію.

На цю непросту дорогу І. Франка «до себе» «з терном у носі», а психологічно – у душі звертав увагу ще 1926 р. Дмитро Донцов: «...він був цілий час “з самим собою у борні”, і якраз у сім була найбільша трагедія його душі» (Донцов, 1991: 125). Боротьбою «із самим собою» Д. Донцов називав внутрішню протиставленість засад Віри та Безвір'я, Інтуїції та Розуму, Духу і Матерії, Традиції і Прогресу, що роз'ятрювали Франкове єство.

Така поляризація світоглядних категорій нам видається дещо схематичною. То розходяться, то зближуються, то переплітаються, ці категорії творили єдину концептосферу Вічного революціонера в царині думки й духу, котрий при цьому залишався «цілим чоловіком». Його внутрішній, драматичний – аж до самозаперечення – пізнавальний поступ увібрав у себе цілий комплекс ідей різних часів і культур, колосальний конгломерат інтелектуальних, культурних і політичних викликів нового часу, які «український мислитель перетопив у горнілі сумніву й віри на власну філософію, заломлену на життєву конкретику своєї доби й нації» (Тихолоз, 2002: 114). Особливості Франкового філософського обдарування дають підстави І. Денисюку стверджувати: «Франкові погляди необхідно трактувати як його власну, еволюційно складну філософську систему – «франкізм», у якій є оригінальна візія людського прогресу, гуманізму,

обстоювання прав одиниці на свою суверенність і прав нації на самостійну, незалежну власну державу» (Денисюк, 1998: 16).

Когнітивний погляд на категоризацію ґрунтується на припущенні, що здатність людини переосмислювати дійсність пов'язана з її мінливим досвідом та уявленнями, світоглядною еволюцією, аксіологічними орієнтирами. З цього погляду психоментальний портрет Вічного революціонера, а не вічного антагоніста є більш природним для створеного Каменярем концепту «цілого чоловіка».

Уточнимо тлумачення термінів *категоризація* і *концептуалізація*, зміст яких через їхню взаємодію інколи не виправдано отожднюється. *Категоризацію* трактують як осмислення об'єктів і явищ дійсності в межах категорій – узагальнених понять (Попова, 2007: 127). Натомість *концептуалізація* – це осмислення нової інформації, що веде до утворення концепту (Кубрякова, 1997: 93–94), тобто «процес утворення й формування концептів у свідомості» (Болдырев, 2004: 20). Категоризація є, можна сказати, поняттєвим каркасом, на основі якого здійснюється концептуалізація.

На різних етапах внутрішньої біографії Франка окреслений вище поняттєвий каркас зазнавав модифікації. Як відомо, на початку своєї творчої діяльності він потрапив під вплив москвофільського середовища, увійшовши до складу редакції студентського журналу «Друг». Тут була надрукована перша Франкова повість «Петрії і Довбушуки», написана язичієм. Пізніше І. Франко оприявнив соціальні, політичні і психологічні корені цього патологічного явища в мовному житті значної частини галицької інтелігенції (цією макаронічною мовою писали свої твори історики Д. Зубрицький, А. Петрушевич, письменники та видавці І. Гушалеви́ч, О. Духнович, І. Наумович, Б. Дідицький і навіть колишній соратник Маркіяна Шашкевича Яків Головацький), назвавши язичіє «старомодною язиковою мішаниною», «каліченою російсько-церковно-галицькою мовою», «варварсько-руською мовою» (Франко, 1981, Т. 29: 46–49), безсистемною мішаниною «галицьких провінціалізмів, полонізмів, церковщини і московщини». Він усвідомив руйнівний вплив цього явища не лише на структуру мови, а й на українське суспільство – соціально не структуроване, політично й культурно дезорієнтоване.

Та це переосмислення світоглядних засад відбулося пізніше. Коли ж спробуємо зрозуміти, що привело Франка у табір москвофілів, підштовхнуло до москвофільського руху, то «сьогодні нам не треба забувати про ті конструктивні, вічні засади, які лежали в ідейних основах цього руху – засади європейського традиціоналізму і консерватизму, а значить – християнізму та ідеалістичного світогляду, антипрогресизму, читай – антиатеїзм» (Баган, 2015: 37).

Мовна еволюція Франка наповнює новими смислами концепт *мова*. Вона переконливо доводить, що здатність концептів розростатися й збагачуватися за рахунок індивідуального досвіду (інтелектуального, культурного, політичного, емоційного) зумовлює їхню аморфність і мінливість. Звернемо увагу в аналізованому дискурсі на ключове стале словосполучення *рідна мова*. Через прозору внутрішню форму й набуту семантичну спеціалізацію вона сприймається в одномовній спільноті однаково й не потребує тлумачень чи коментувань. Її асоціативний потенціал поєднаний з такими онтологічно глибинними явищами, як *рідна земля*, *рідна мати*, *рідний народ*, *рідний край*. Відповідно розширюється прагматичний ореол у змісті цієї сталої словосполуки. В умовах, коли існує

постійна загроза асиміляції (культурної, мовної, релігійної тощо, а відтак – ментальної), рідна мова стає засобом етнічного самозбереження, резервуаром і джерелом колективної історичної пам'яті, національної самобутності, символом ментальної стійкості. На мовному рівні цей політичний термін як носій логіко-поняттєвого начала (пор.: *рідна мова* – «мова, якою володіє певна особа з раннього дитинства (звичайно мова тієї національності, до якої належить особа)» (Словник української мови, 1977: 558) через закладений у семантиці аксіологічний смисл трансформується в концепт – лінгвокультурний феномен.

Використання антропоморфної метафори, у якій *рідна мова* порівнюється зі шкірою, вельми красномовне. Ця когнітивна метафора зі стійким національно-екзистенційним підґрунтям, по-перше, сигналізувала читачеві, що мова – це не так спосіб комунікації, як спосіб психоментальної самореалізації, спосіб жити в злагоді із самим собою, зі своїм національним «я», зі своїм внутрішнім голосом, який Франко називав «якоюсь таємною силою»; по-друге, ще одна антропоморфна метафора «*окалічення своєї душі*» була застереженням тим практикам-утилітаристам у тогочасному українському соціумі, частина якого (маємо на увазі інтелігенцію) була або сполонізована, або зазнавала впливу москвофільства. Зрештою, вірусу москвофільства не unikнув і Франко, про що вже йшлося.

На те, що націєвірний концепт *мова* в політичному дискурсі І. Франка є багатограним і динамічним, вказують неантропоморфні сценарії. Ідею розвитку мови як душевного росту народу передають метафори, пов'язані з рослинним світом: «*Мова росте* елементарно, разом з душею народу» (Франко, 1982, Т. 37: 246–247), «процес елементарного *росту* нашої мови» (Там само: 205–206). Лексема *росту* у наведеному контексті виявляє свою метафоричність у звичному переносному значенні «ставати вищим у культурному, моральному і т. ін. відношенні» (Словник української мови, 1977: 884). Через метафоричний образ *рослини* І. Франко розкриває природу мови як живого організму та застерігає від надмірної штучної регламентації: «Живий язик можна і треба студіювати як *живу рослину*, але не можна і не слід *засушувати* і запаковувати в мертві правила і формулки» (Там само: 205–206).

Концепт *мова*, вербалізований метафорами ландшафту, асоціюється з чимось екзистенційно глибинним, породжуючи асоціативну модель: мовне буття – це *море*, у якому людина – *човен*. Ідею ж глибини можна передати на основі метафор *моря*, де метафоричний концепт обростає асоціативними компонентами. «Одиноким *якорем* рятунку для такого чоловіка, обік основної освіти, може бути гаряча і непохитна любов до рідної мови і до рідного народу. Вона давала б його хиткому *човну* той доконче потрібний *баласт*, без якого нема рівного і *певного курсу*» (Франко, 2001: 266). Завдяки внутрішньому потенціалу концепт підпорядковує собі низку асоціативно пов'язаних метафоричних висловів, що творять в уяві читача цілу картину.

Продуктивним матеріалом є вивчення слова на позначення концепту в його синонімічних зв'язках з іншими словами, які уможливають багатогранну характеристику психоментального утворення. Переливаючись різними семантичними відтінками в дискурсі письменника, терміни-політоніми збагачують лексикографічне тлумачення загальновідомих слів, розкривають ті уявлення про концепт, що формує автор як творець комунікативно-прагматичного поля.

Значний смислотворчий потенціал виявляє синонімія із *мовою* лексема *слово*.

Віддзеркалюючи, «як много важить слово» в аксіологічному вимірі І. Франка, беремо до уваги розмаїтий спектр його функціонування: гносеологічний, світоглядний, культурний, моральний, ідеологічний, психологічний, міжособистісний та ін. (часто межа між ними умовна). Згадані виміри оприявнюють смисловий ореол концепту «слово», який, звичайно, непосильний для лексикографічного тлумачення (зрештою, це й не передбачають завдання словника). На лексикографічному рівні *слово* охоплює такі значення: 1) мовна одиниця, що являє собою звукове вираження поняття про предмет або явище об'єктивного світу; 2) мова, мовлення; 3) висловлювання, фраза; 4) обіцянка виконати що-небудь; 5) прилюдний виступ, промова де-небудь; 6) жанр літературного твору у формі ораторської розповіді; 7) літературний текст до вокального твору (Словник української мови, 1978 : 370).

У комунікативно-прагматичному полі концепт «слово» суттєво розширює межі лексико-семантичної характеристики, поповнюючи фіксовані визначення. Це засвідчують когнітивні метафори, що виникли на ґрунті певних асоціацій: *слово* – живий організм: Руська інтелігенція... старалась *оживити*, огріти маси народні, *розбудити* в них *живим* словом свідомість і самопізнання (Франко, 2001: 217); ...то, чень, в новім, великім людськім храмі хтось *добрим* словом і мене згадає; цензура *душила* всяке *вільніше* слово; слово *не вмерло* (Франко, 1981, Т. 31: 268); *сильне* поетичне слово; одно *сердечне, теплеє* слівце (Франко, 1976, Т. 3: 172); одно *сердце, згірднеє* слівце (Там само : 1720); *слово* – лік: Якби ти знав, як много важить слово... / Глибокі *рани серця* як чудово / *Вигоює* – якби ти знав оце! (Там само: 172); *слово* – отрута: Якби ти знав, які глибокі *чинить рани...* / і *троїть* на весь вік, – якби ти знав оце! (Там само: 172); *слово* – стихія: Задарма в слові твому *іскряться* / і сила, й м'якість, дотеп і потуґа (Франко 1976, Т. 5: 212); ...*огню*, щоб ним слово налити, / Душі стрясать *громовую* дай власть, / Правді служити, неправду *палити* / Вічну дай страсть (Франко, 1976, Т. 1: 28); О, якби *хвилю* вдать, що слова слуха, / І слово вдать, що в *хвилю* ту блаженну / *Вздоровлює* й *огнем* живущим *буха* (Франко, 1976, Т. 5 : 212]; / *Вогонь* в одежі слова [...]; *слово* – дух: Словом *сильним*, мов трубою, / Міліони зве з собою, – / Міліони радо йдуть, / Бо се *голос* духа чуть (Франко, 1976, Т. 1: 22).

Переломлене через творчу практику митця, *слово* концентровано передає багатство неповторного душевного світу, ідейно-духовні засади його творчості. Їхній високий смисл розкривається через образно-асоціативний діапазон, опертий на метафоричні перенесення.

Отже, ідея Франка як європейського мислителя творити націю «в нашій хаті»-державі навіть «поза межами можливого» (Франко, 1986, Т. 45: 284–285) перегукується з західною концепцією нації. Вона базується на визначальному атрибуті нації – національній державі або змаганні до неї. З погляду компонентного аналізу сема «*державність*» розмежовує значення політонімів *народ, нація*.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Використані Франком когнітивні метафори є чимось більшим, ніж засіб комунікативного впливу у сфері політичної культури. У тих метафоричних сценаріях, що генерують позитивний прагматичний (конотативний, імплікативний, емотивний)

ореол, викристалізуються ціннісні характеристики суспільних явищ. Уведення ціннісних критеріїв в осмислення буття сприяє перетворенню терміна як носія сигніфікативної (поняттевої) семантики у концепт як умістище світоглядних, культурних смислів.

Перспективи подальшого дослідження окресленої проблеми пов'язані із поглибленим «вчитуванням» у текст, що постає як поєднання матеріально виражених (експліцитних) та невиражених (імпліцитних) авторських смислів (контекстуальних, індивідуально-художніх значень), наближає адресата до адекватного розуміння суспільної ситуації кінця ХІХ – початку ХХ ст., коли український народ був розділений (мовно, культурно, географічно, політично) між різними державами.

Як ніхто інший в українській політичній та культурній історії, мислитель збагатив національну інтелектуальну думку і відповідно до викликів часу модернізував політичний дискурс саме в націософському річищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган, О. (2015). Між раціоналізмом і християнізмом (до проблеми світоглядної еволюції Івана Франка). У *Іван Франко: інтерпретації* (с. 33–56). Дрогобич: Відродження.
2. Болдырев, Н.Н. (2004). Концептуальное пространство когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*, 1, 18–36.
3. Денисюк, І. (1988). Франкознавство: здобутки, втрати, перспективи. У *Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф. (Львів, 25–27 вересня 1996 року)* (с. 12–18). Львів: Світ.
4. Донцов, Д. (1991). *Дух нашої давнини*. Дрогобич: Відродження.
5. Кубрякова, Е.С. (Ред.) (1997). *Краткий словарь когнитивных терминов*. Москва: МГЦ.
6. Радевич-Винницький, Я. (2013). *Мовна складова національного буття: студії з української лінгвополітології*. Дрогобич: Посвіт.
7. *Словник української мови: в 11-ти т. (1970–1980)*. Київ: Наукова думка.
8. Степанов, О.М. (Ред.) (2006). *Психологічна енциклопедія*. Київ: “Академвидав”.
9. Тихолоз, Б. (2002). Іван Франко – філософ. *Сучасність*, 12, 106–119.
10. Франко, І. (1976). Гімн. Замість пролога. Франко, І. (1976–1986). *Зібрання творів: У 50 т. (Т. 1, с. 22–24)*. Київ: Наукова думка.
11. Франко, І. (1976). Земле, моя всеплодюча мати... Франко, І. (1976–1986). *Зібрання творів: У 50 т. (Т. 1, с. 28)*. Київ: Наукова думка.
12. Франко, І. (1976). Якби ти знав, як много важить слово... Франко, І. (1976–1986). *Зібрання творів: У 50 т. (Т. 3, с. 172–173)*. Київ: Наукова думка.
13. Франко, І. (1976). Мойсей. Франко, І. (1976–1986). *Зібрання творів: У 50 т. (Т. 5, с. 201–264)*. Київ: Наукова думка.
14. Франко, І. (1981). Літературне відродження Полудневої Русі і Ян Колар. Франко, І. (1976–1986). *Зібрання творів: У 50 т. (Т. 29, с. 40–50)*. Київ: Наукова думка.
15. Франко, І. (1982). Володимир Самійленко. Проба характеристики. Франко, І. (1976–1986). *Зібрання творів: У 50 т. (Т. 37, с. 193–204)*. Київ: Наукова думка.
16. Франко, І. (1986). Поза межами можливого. Франко, І. (1976–1986). *Зібрання творів: У 50 т. (Т. 45, с. 276–285)*. Київ: Наукова думка.
17. Франко, І. (2001). Двоязычність і дволичність. У Франко, З.Т., Василенко, М.Р. (Упоряд.) (2001). *Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібр. тв. у 50 т.* Львів: Каменяр.

Natalia Luzhetska

PRAGMATIC HALO OF THE TERM-POLITONYM LANGUAGE IN IVAN FRANKO'S NATIOSOPHIC DISCOURSE

The article observes the evolution of the concept *language* referring to Ivan Franko's biography. Cognitive and discourse analysis enabled to reveal a pragmatic halo of the term-politonym *language* highlighted by metaphorical scenarios (anthropomorphic and non-anthropomorphic). Axiological dimension of language is regarded as a significant aspect in Franko's conceptual system. The study also considers the transformation of a term-politonym into concept as a repository of the worldview and axiological senses. The scientific activities of Ivan Franko truly can be called innovative and revolutionary. In response to the challenges of time, Ivan Franko implemented his aim methodically and purposefully by means of the mental and language-creative activities, connected with his programme of modernization of the Ukrainian culture, – to lead out the Ukrainian language from the provincial circumlocution to the European intellectual expanse, in particular by means of neologization of the Ukrainian scientific language. It is demonstrated the weight of the terms-politonyms in the natiosophic discourse of Ivan Franko, having actualized the terminological material from the sources that are not included in the 50-volume edition of Ivan Franko's works and until recently they were not the object of the linguistic analysis.

Key words: Ivan Franko, term-politonym, pragmatic halo, metaphorical scenario, concept language, natiosophic discourse.

REFERENCES

1. Bahan, O. (2015). Mizh ratsionalizmom i khrystyianizmom (do problem svitohliadnoyi evoliutsiyi Ivana Franka). In *Ivan Franko: interpretatsiyi* (pp. 33–56). Drohobych: Vidrojdennia (in Ukr.).
2. Boldyriev, N.N. (2004). Kontseptualniye prostranstvo kognitivnoi lingvistiky. *Voprosy kognitivnoy lingvistiki*, 1, 18–36 (in Rus.).
3. Denysiuk, I. (1988). Frankoznavstvo: zdobutky, vtraty, perspektyvy. In *Ivan Franko – pysmennyk, myslytel, hromadianyn: materialy mizhnar. nauk. konf.* (Lviv, 25–27, September, 1996) (p. 12–18). Lviv: Svit (in Ukr.).
4. Dobtsov, D. (1991). *Duh nashoyi davnyiny*. Drohobych: Vidrojdennia (in Ukr.).
5. Kubriakova, Ye.S. (Ed.) (1997). *Kratkiy slovar kognitivnykh terminov*. Moscow: MGTs (in Russ.).
6. Radevych-Vynnytsky, Ya. (2013). *Movna Skladova natsionalnogo buttia: studii z ukrayinskoyi lingvopolitologii*. Drohobych: Posvit (in Ukr.).
7. *Slovyk ukrayinskoyi movy: in 11 vol.* (1970–1980). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
8. Stepanov, O.M. (Ed.) (2006). *Psyhologichna entsyklopediya*. Kyiv: “Akademydav” (in Ukr.).
9. Tykholoz, B. (2002). Ivan Franko – Philosoph. *Suchasnist*, 12, 106–119 (in Ukr.).
10. Franko, I. (1976). Himn. Zamist proloha. Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv: in 50 vol.* (Vol. 1, pp. 22–24). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
11. Franko, I. (1976). Zemle, moia vseplodiushchaia maty... Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv: in 50 vol.* (Vol. 1, pp. 28). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
12. Franko, I. (1976). Yakby ty znay, yak mnoho vazhyt slovo... Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv: in 50 vol.* (Vol. 3, pp. 172–173). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
13. Franko, I. (1976). Moisei. Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv: in 50 vol.* (Vol. 5, pp. 201–264). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).

14. Franko, I. (1981). Literaturne vidrodzhennia Poludnevoi Rusi i Yan Kolar. Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv: in 50 vol.* (Vol. 29, pp. 40–50). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
15. Franko, I. (1982). Volodymyr Samiilenko. Proba kharakterystyky. Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv: in 50 vol.* (Vol. 37, pp. 193–204). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
16. Franko, I. (1986). Poza mezhamy mozhlyvoho. Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv: in 50 vol.* (Vol. 45, pp. 276–285). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
17. Franko, I. (2001). Dvoiazychnist i dvolychnist. In Franko, Z.T., Vasylenko, M.R. (Uporiad). *Mozaika: Iz tvoriv, shcho ne vviishly do zibr. tv. u 50 t.* Lviv: Kameniar (in Ukr.).

УДК 811.161.2:001.4:34

А.М. НЕЛЮБА
м. Харків, Україна

ВІДВІД: ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАТУС ТЕРМІНА (інвентаризаційно-кодифікаційна зарисовка)

Українська правнича термінологія має свої недоліки: невпорядкованість, суперечливість, ненормативність. Одним зі способів їхнього уникнення є інвентаризація й кодифікація термінології. Статтю присвячено термінові відвід, який суперечить суті терміна: невідповідність форми і змісту, різноміслючання і брак дефініції, позбавленість системотвірних властивостей. У статті відображено історію відводу в лексикографічних працях, у законодавчих актах, у практиці застосування; з урахуванням законів і правил творення термінів запропоновано його належну форму і дефініцію.

Ключові слова: дефініція, інвентаризація, кодифікація, лексикографія, мотиватор, референт, термін, термінологія.

Термінологія як специфічна цілісна система є обов'язковим і невіддільним складником національної мови. За таких обставин сама система і кожен її елемент повинні відповідати природі й законам національної мови. Винятків із такого правила немає для жодної з терміногалузей.

Українська правнича термінологія має помітну відмінність від інших терміногалузей: її здобутки й недоліки так чи так визначають життя кожного громадянина й існування спільноти загалом – невдалий термін може спричинити суспільні й особистісні негаразди (у цьому контексті згадаймо для прикладу хоча б новітні терміни *регіональна мова, фахове видання чи самоплагіат* і наслідки їхнього впровадження).

Зважаючи на історичні й сьогочасні особливості законотворчої й застосувальної практики, українська правнича термінологія потребує перегляду щодо удосконалення її системності і здатності повноцінно виконувати належні функції в нових суспільних умовах – фактично йдеться про необхідність *інвентаризації і кодифікації* термінів.

© А.М. НЕЛЮБА, 2021